

נפש מפלגה

יחיעם ויץ

מ' אביזוהר, בראי סדוק: אידאליזם חברתיים ולאומיים והשתקפותם בעולמה של מפא"י, ספרית אופקים — הוצאת עם עובד והמרכז למורשת בן-גוריון, תל-אביב תש"ן, 447 עמ'.

ולהנהיג, וכגוף פוליטי שתוך שנים לא רבות לא נשאר בו דבר מן התקווה לתקן את העולם. התשובה הניתנת לשאלה זו בספר היא כי מדובר בתהליך טרגי אך במידה רבה בלתי-נמנע. גם את פילוג המפלגה תופס אביזוהר באותם מושגים. ראשיתו של תהליך זה בשנות השלושים הראשונות, מיד אחרי הקמת מפא"י. הרוב במפלגה, בהנהגת בן-גוריון, אימץ אז אסטרטגיה שבמרכזה שני עיקרים. האחד, פתיחת המסע ל'כיבוש הציונות', להפיכת מפא"י לגוף ההגמוני בהסתדרות הציונית; והאחר, אימוץ 'הציונות הגדולה', כלומר נקיטת מדיניות שתכליתה השגת יעדים תוך פרק זמן קצר. בהקשר זה תבע בן-גוריון ממפלגתו להרחיב את מסגרת פעולתה בגולה, ליצור קשר עם שכבות עממיות, ולא להצטמצם בפעילות במסגרת התנועה החלוצית. הוא סבר

שהגיע השלב, שבו נהייתה ארץ-ישראל לפתרון מעשי ומיידי למצוקתם של רבים. משום כך היה על תוכנית הפעולה של מפא"י להתוות דרך לעלייה רבתי, לא רק לעלייה חלוצית. כן ביקש בן-גוריון מחבריו להכיר בברכה שמביא ההון הפרטי לישוב הארץ ולקליטת העלייה; ובייחוד — לא לזלזל בבעלי ההון הקטן,

ספרו של מאיר אביזוהר עוסק במפלגת פועלי ארץ-ישראל — מהקמתה בשנת 1930 עד פילוגה בשנת 1944 — תוך הצגת שתי שאלות, הקשורות זו בזו. שאלה אחת היא מדוע מפא"י, שהצליחה להגשים את היעדים שהציבה לעצמה בתחום הפוליטי-הלאומי, נכשלה בהשגת היעדים בתחום החברתי-הסוציאליסטי? מאחורי שאלה זו עומדת ההנחה שלפיה מעצם הגדרתה כמפלגה ציונית-סוציאליסטית היתה מפא"י מחויבת באותהמידה להגשמת המטרה הלאומית — חידוש העצמאות היהודית בארץ-ישראל — ולהגשמת המטרה המעמדית — כינון חברת מופת שוויונית, המושתתת על ערכים סוציאליסטיים. השאלה השנייה היא מה היו גורמי היסוד שהביאו לתהליך פילוגה של מפא"י, ששיאו התרחש בשנים 1942-1944, שנות מלחמת-העולם השנייה והשמדת יהודי אירופה?

שתי שאלות אלו מקורן בשאלה אחרת, שבוודאי ניקרה במוחו של המחבר שעה שכתב את הספר — כיצד קרה שמפא"י, שזוהתה עם הקמת מדינת ישראל ופתיחת שעריה לעלייה המונית ועם הקמת כוח המגן ויצירת התשתית המשקית, נתפסה, מצד אחר, כאוליגרכיה מתנשאת ומנוכרת, כביורוקרטיה שהלכה והתרחקה מן הציבור, שאותו אמורה היתה לייצג

לייצג. מצוקת האבטלה הקשה בענף הבניין בתל-אביב — שהיתה אחד הגילויים הקשים של המשבר הכלכלי החמור שפקד את הארץ במחצית השנייה של שנות השלושים — הוסיפה עוד מימד לפער החברתי, שנתגלע בחברה ההסתדרותית, בין עובדי הכפיים לעובדי המינהל והמקצועות החופשיים.

בדומה לפער לגבי האפשרות להשיג עבודה קבועה, היה פער גם ביכולת הגישה לשאר המשאבים, שהיוו את רמת החיים של חבר ההסתדרות. כגון דיור בשכונות העובדים. התלונן על כך מחוסר עבודה מכפר סבא, הנמצא בארץ מימי העלייה השנייה: 'חברים הנמצאים [בארץ] 4-5 שנים ופחות מזה מסודרים באפראט ההסתדרותי יושבים בשלווה ליד מקלט הרדין ומתענגים בקונצרטים... זה היושר החברתי בהסתדרות?' בדיונים המפגש לגתיים וההסתדרותיים הוזכרו חברים שיכלו להרשות לעצמם להחזיק עזרת בית, ובמקרים מנקרי עיניים — אפילו חדר מיוחד לכלב. ולא פעם שואל החבר מה ביני לבינים' (עמ' 294).

המרירות, שהוליד פער זה, הביאה להתארגנות עובדי הכפיים בסניף תל-אביב של המפלגה ולהשתלטותם על הסניף. קבוצה בראשותו של דב בן-ירוחם, מזכיר אגודת הטפסנים, הביסה בבחירות למועצת הסניף את רשימת מומלצי ראשי הסניף, שכללה את כל העסקנים המוכרים. כך קרה שעסקנים ותיקים כמו אהרן בקר, לימים מזכיר ההסתדרות, ומרדכי נמירובסקי (נמיר), לימים שר-העבודה וראש עיריית תל-אביב, נדחקו לשולי הרשימה לטובת אנשים אלמוניים לחלוטין. יצחק בן-אהרן, חבר גבעת-חיים, שנשלח לכהן כמזכיר מועצת פועלי תל-

בני המעמד הבינוני הנמוך. אין זה נכון, אמר, שהעלייה הרביעית נכשלה לגמרי, כפי שהיה מקובל לחשוב בתנועת העבודה לגבי העלייה הרביעית (עמ' 108).

אסטרטגיה זו לא זכתה לאהדת כל החוגים והקבוצות במפלגה. תומכיה, ששבתי טבת מכנה אותם 'מפלגת הזמן', נתקלו בהתנגדותה הנחרצת של קבוצה נגדית, שטענה כי יש להמשיך ולשמור על 'פרימאט העלייה החלוצית'. בראש קבוצה זו עמד יצחק טבנקין, וטבת מכנה אותה 'מפלגת הערכים'¹.

אסטרטגיה זו הביאה לכך שמפא"י היתה חייבת לבנות את עצמה כארגון המטפל בציבור גדול, רחב ומגוון, ומנווט אותו לעסוק בהקמת 'כלי הממלכת'. החוגים הרדיקליים במפלגה התייחסו לתהליך זה בשלילה גמורה. לדעתם, המנגנון — שהוקם הן במפלגה עצמה והן על-ידי שליחיה בהסתדרות — היה מתנשא, מנוכר ומרוחק מהוויית העובדים בכלל ומצוקתם בפרט, והיה מורכב מפעילים שהמאפיין העיקרי שלהם היה 'סחף בערכים' (עמ' 386). מדובר באנשים שאמונתם הסוציאליסטית התרופפה... אנשים מסודרים ושבעים, המתנכרים למצוקתם של מחוסרי העבודה.

הביטוי הבולט ביותר לפער בין ההנהגה לציבור היה המאבק, שהתנהל החל בשנת 1937, על השליטה במועצת פועלי תל-אביב. מאבק זה הוא שהביא לגיבושה של סיעה ב' העירונית ולכריתת ברית בינה לבין הנהגת 'הקיבוץ המאוחד', שהיתה נתונה כבר קודם לכן בעימות — לעתים חריף — עם הנהגת מפא"י.

התהליך, שהביא להקמת הסיעה, מתואר על-ידי המחבר בצבעים עזים, תוך הדגשת הפער בין שליחי המפלגה לבין הציבור שאמורים היו

1 ש' טבת, קנאת דוד, ג: הקרקע הנוער, תל-אביב 1987, פרקים ראשון ושני.

נשקו של הפועל נגד מקפחיו מבחין. כזכור, כך נתפרש בעיני טבנקין וחב' ריו הסעיף בהסכם בן-גוריון-ז'בוטיני-סקי שסייג את זכות השביתה. אנשי ה'קו הגנרלי' שבעין-חרוד, הדיקן-ליים והמכסימליסטים, אשר הרימו על נס את הווית העבודה הגופנית והטיפו נגד סכנת ההתנתקות ממנה של העסקנים חברי הקיבוץ, הרימו מעתה גם את דגלו של הפועל העי-רוני, המבקש להשתחרר מהאפוט-רופסות של עסקני המנגנון ההסתדרות-תי (עמ' 324).

את העימות בין אופוזיציה זו, שפעילותה הביאה לשיתוק ממושך בפעילות סניף תל-אביב ובי-כולת ההכרעה שלו, לבין הנהגת מפא"י אין למדוד רק במונחים אידאולוגיים ופוליטיים. הוא נבע גם מסדרי קדימויות שונים, מזווית ראייה שונה ומפתוס אחר. בן-גוריון, שאותה עת היה יושב-ראש הנהלת הסוכנות וראה את הדב-רים מנקודת מבט כללית, אך גם מופשט ומרוחקת, שלל את ה'רדיקליזם האופוזיציוני, שתבע מההסתדרות את מצוקת מחוסרי העבודה' (עמ' 297). במועצת מפא"י, שהתכנסה בדצמבר 1939, דיבר בסרקזם על 'החלטות הסרק', שיביאו לכך שהרעבים יהיו זכאים 'להיכנס לבית המפלגה ולתבוע מאת המרכז אחריות למען מנוע רעב' (עמ' 298). להערכתו, ומזווית ההסתכלות שלו, רק מאמץ משולב של ההסתדרות, מוסדות היישוב והתנועה הציונית יביאו להקלה במצב, וגם אז התקוות לחיסול האבטלה אינן גדולות. בן-גוריון ביקש להת-מודד עם הבעייה בכללותה, אך מתפיסתו נעדרה האמפטיה האנושית עם סבלו, עם מצוקתו ועם חרדתו של היחיד.

העימות בין הנהגת מפא"י להנהגת ה'קיבוץ המאוחד' בעניין מצוקת הפועל העירוני בתל-אביב היה, ללא ספק, שלב חשוב בתהליך

'אנשים שלא יודעים מי הם ומה הם, ושבפעם הראשונה שמעו את שמותיהם' (עמ' 301). ואילו זיאמה אהרונוביץ (זלמן ארן), ממנהיגי מפא"י בתל-אביב, כתב בחרדה על 'פלישת הברברים', על נצחון ה'אופוזיציה' המורכבת מ'מחוסרי עבודה, מרי נפש, [ן]פועלים ממקצו-עות עבודה נחשלים' (עמ' 302). המהפך בסניף תל-אביב נישא על כתפי מזכירי האיגודים המק-צועיים, דרג השדה של העסקנות ההסתדרותית. מזכירים אלה, חלקם מובטלים בעצמם וחלקם מזכירי ערב במשרה חלקית, חיו יום ושעה שעה את מצוקתם הקיומית הקשה של המובט-לים. הם בילו עימם ימים ולילות, 'היו נתונים בלחץ חברתי ואישי חזק של חבריהם והפגינו הזדהות מלאה עם הציבור הממורמר'.

כאמור, נוצרה ברית בין סיעה ב' העירונית לבין הנהגת ה'קיבוץ המאוחד'. ברית זו, שנסודה במידה רבה ביוזמת בן-אהרן, לא היתה מקרית, ונבעה משני גורמים עיקריים. הגורם האחד, והחשוב פחות, היה רצונה של הנהגת ה'קיבוץ המאוחד' לצאת מהבדידות שאפיינה עד אז את מאבקה בהנהגת מפא"י; והגורם האחר, העקרוני והמהותי, היה הרדיקליזם החברתי והפתוס הסוציאלי, שאפיינו את ה'קי-בוץ המאוחד', והפכו אותו לפרטנר טבעי למצוקת הפועל העירוני. ה'קיבוץ המאוחד' ראה עצמו מגן טבעי של הפועל, והנהגתו ראתה בהגנה זו המשך טבעי למאבקה הקודמים בהנהגת מפא"י. ראשי ה'קיבוץ המאוחד' תפסו את עצמם כשומרי החומות האידאולוגיות של המפלגה, ונטלו על עצמם את האחריות להתריע מפני נטישת ערכי הסוציאליזם והמעמד. בעניין זה כותב אביזוהר:

ההגנה על הפועל מפני מקפחיו מכפ-נים, אנשי המינהל ההסתדרותי, נצטרפה למאבקה הקודם [של הנהגת ה'קיבוץ המאוחד] נגד הנהגת המפל-גה, שהיתה מוכנה כביכול לוותר על

בארגון 'החלוץ' כמו בגלל מעמדה של המפלגה. בן-גוריון דיבר בהקשר זה על 'מפלגה שהיתה ואיננה' ועל ה'מפלגה שהתנדפה' (עמ' 194). לדעת אביזוהר, מלים אלה — שנאמרו בשנת 1935, השנה שבה זכתה מפא"י להישגים אלקטורליים נכבדים ביותר ביישוב ובתנועה הציונית — מצביעות על נקודת התורפה העיקרית של מפא"י — העדפת מסגרות המשנה של המפלגה על המפלגה עצמה. בעניין זה הוא כותב:

מסתבר שתחושת החדלון קשורה בהעברת מרכז הכובד של הפעילות התנועתית מהמפלגה בתור שכזו, וממרכזה, לזרמים התיישבותיים ולתנועות החינוכיות הקשורות עמן. הם לא היו מוקדי משנה גרידא, אלא שמשו עולם ומלואו לחבריו. מכאן ההתבטאות על 'התפרדות גמורה של החבילה', וכאן נעוץ הקשר בין הדיון על שארע בהסתדרות החלוץ בפולין לבין תחושת אי-הנחת מהמצב של המפלגה בארץ (שם).

בנקודה זו ניתן, להערכתי, לאתר את קו החיבור הדיאלקטי בין עוצמת המפלגה — שהוליכה אותה לאיגרא רמה ולהישגים נכבדים, אף חסרי תקדים — לבין חולשתה, שגילויה העיקריים באו לכיטוי הרבה אחרי 1944, השנה בה מסתיים הדיון בספר. מפא"י בנתה עצמה כגוף היכול להתמודד עם משימות האומה, לעתים משימות כבדות עד מאוד, כמעט בלתי-אפשריות, אך מבחינת היחיד לא היתה לה כל משמעות. מבחינתו היא היתה רחוקה ומנוכרת. לא היתה בה שום דבר שעימו ניתן היה להזדהות, ואין הכוונה להזדהות ברמה המופשטת-משהו, עם הרעיון, אלא בהזדהות ברמה הנפשית, האישית. לפן זה היתה משמעות קריטית בתנועת העבודה הארצישראלית, שמצד אחד, שללה בהחלטיות

שהביא לפילוג מפא"י, אך הוא לא היה שלב ראשון. בספר כמה דוגמאות קודמות לעימותים כאלה, והדוגמה שנביא כאן בעניין דמותו של ארגון 'החלוץ' והיחס אליו. 'החלוץ' היה קשור אמנם להסתדרות ולתנועת העבודה על כל שלוחותיה, אך 'לקיבוץ המאוחד' היה מעמד מיוחד בו החל בשנת 1925, כשלפולין הגיעה משלחת ארצישראלית בראשות יצחק טבנקין.² מעמד זה לא היה מקרי; 'הקיבוץ המאוחד', בניגוד ל'גורדוניה' ול'שומר הצעיר', לא דגל ב'חממה חינוכית' אלא בפתיחות. כמו סניף 'החלוץ' בפולין שהיה פתוח בפני כל מגשים בכוח ולא רק בפני בוגרי תנועות-נוער, כך גם 'הקיבוץ המאוחד' היה פתוח לכל מי שהיה נכון לחיים שיתופיים ולעבודה חלוצית. וזאת בניגוד לארגונים הקטנים, שנקודת המוצא שלהם היתה קבוצה משפחה, שהיא תא חברתי אינטימי (עמ' 178).

קשר זה בין 'הקיבוץ המאוחד' לבין 'החלוץ' הביא למחלוקת, שניתן להגדירה כמחלוקת פנים-מפא"יית. בניגוד ל'קיבוץ המאוחד', חברי-הקבוצות ו'גורדוניה' לא האמינו ב'סתם' חלוצים, שלא עברו את כור ההיתוך של תנועת-הנוער. הם סברו כי מן הראוי שאל ההכשרה יגיעו הבוגרים רק לאחר שעברו תהליך של בררה ועיצוב של יחסי אנוש לקראת חיי הקבוצה בעתיד (שם). הערכאה המפלגתית אמורה היתה לפסוק ולהכריע בסכסוך זה, אולם לא כך היה. 'גורדוניה' כרתה במאבקה ברית עם 'השומר הצעיר', שכמוה היה תנועת-נוער אוטוריטרי נומיסטית, והמפלגה נותרה ככלי ריק, משום שגוף שהיה קשור בה ('גורדוניה') כרת ברית עם יריב פוליטי ('השומר הצעיר') נגד גוף אחר שהיה קשור במפלגה ('הקיבוץ המאוחד'). עניין זה יצר תחושה קשה ביותר, לא בגלל המצב

2 דיון מפורט בענין זה ראה: "אופנהיים, תנועת החלוץ בפולין (1917-1929)", ירושלים תשמ"ב, עמ' 501-572.

עקרון זה ראה את דרכו הלגיטימית היחידה בארגון 'החלוץ', ובשמו ראה עצמו כממשיך היחיד של מורשת אחדות העבודה. אביזוהר טוען בהקשר זה כי אנשי 'הקיבוץ המאוחד' ראו עצמם ממשיכי אחדות העבודה. את התנועות האחרות ראו כמתבדלות, ולכן בלתי זכאיות למעמד שווה עם המסגרת שלהם, הדוגלת בכלליות' (עמ' 221). לדימוי זה היה פן נוסף. הם ראו עצמם — במידה רבה מאוד של צדק — כמשרתיו הנאמנים והמסורים ביותר של הרעיון החלוצי, ותפיסתם הריכוזית באה, בראש וראשונה, לשרת מקסימליזם חלוצי. לנוכח ראייתם זו את עצמם כמגלמי הכלליות וההגשמה החלוצית, אין פלא שסברו כי הדרישה לאיחוד התנועה הקיבוצית היא תכסיס שמטרתו ליטול מהם את ייחודם, אולי גם את נשמתם. חוגים אחרים בתנועת העבודה ובמפא"י התייחסו לגישה זו במידה רבה של חוסר הכנה וחרדה. 'אם באמת יש מצב כזה', אמר בן-גוריון, 'שכולם מתכחשים ויש רק קבוצה קטנה שהיא נאמנה, אז אבדנו, וגם הקבוצה הזאת אבודה' (שם).

תפיסה זו, שלפיה היתה עין-חרוד טבורו של העולם התנועתי' (עמ' 216), מנעה מ'הקיבוץ המאוחד' לתפוס את עצמו כחלק משלם לא רק בקשר לזרמים קיבוציים אחרים ולתנועה הקיבוצית בכלל, אלא גם בהקשר המפלגתי. בהקשר זה ראוי להביא את דבריו של נחום בנארי מעין-חרוד, שטען כי בעוד המפלגה מופקדת על העניינים השוטפים, מופקד הקיבוץ על שמירת היסודות. ואם אלה פני הדברים, הרי העימותים הקונקרטיים — בשאלת הסכם בן-גוריון-ז'בוטינסקי או בפולמוס החלוקה של 1937 — היו ביטוי לעקרון בסיסי, שלפיו הקיבוץ הוא השומר, אפשר השומר האחרון, המופקד על ערכי הצינונות הסוציאליסטית והאקטיביזם החלוצי. 'הקיבוץ המאוחד' העריך

את רעיון המשיח, אך, מצד אחר, עצם שלילה זו היתה ספוגה באורח פרדוקסלי בכיסופים משיחיים. כדי להמחיש פרדוקס זה מביא אביזוהר במבוא לספר (עמ' 22) את אמירתו של יוסף חיים ברנר — 'אין משיח לישראל — ולעבודה!'.¹

מפא"י היתה אפוא הגוף המרכזי בתנועת העבודה, אך במרוצת התהליך שבו קנתה לעצמה מעמד זה הלכה ואיבדה את היכולת לקסום לפועל הארצישראלי ולתת ביטוי לכיסור פיו המשיחיים. את הביטוי לאלה מצא הפועל במסגרות המשנה של המפלגה — תנועות-הנוער והתנועות הקיבוציות. המפלגה נטלה יותר ויותר על עצמה את עיקר משא האומה, אך מענה לבקשת הגאולה של היחיד לא ניתן היה למצוא בה.

שאלת איחוד התנועה הקיבוצית היא דוגמה נוספת למעמדה הבעייתי של המפלגה. נושא דגל רעיון זה היה ברל כצנלסון. סדרת מאמרים, שפרסם בשנים 1935-1936, 'היתה מעין מניפסט של איחוד ובעצם — הכרזת מלחמה אידאולוגית על קיומן של תנועות קיבוציות נפרדות' (עמ' 199). ביסוד מסע זה עמדו חילוקי הדעות בינו לבין הנהגת 'הקיבוץ המאוחד' בשאלת מקור הסמכות בתנועת העבודה. שעה שטבנקין וחבריו ראו את המקור בקיבוץ עין-חרוד, במובן הפיסי וההיסטורי כאחד... ברל ראה אותו בהסתדרות ובמפלגה המכוונת אותה' (עמ' 217). 'הקיבוץ המאוחד' התנגד לאיחוד; הוא חשש כי יאבד במסגרת הקיבוצית הכוללת, ותפס עימות זה כ'מלחמת התגוננות של הקיבוץ על זכות קיומו' (עמ' 219). שורש התנגדותו זו היה דימויו בעיני עצמו כגוף בעל מורשת מיוחדת ומעמד מיוחד. במידה רבה ניתן למצות דימוי זה במלה 'כלליות'. 'הקיבוץ המאוחד' האמין שהוא מייצג, מבטא ומממש את דרך המלך בה"א הידיעה של תנועת העבודה. בשם

נביא דוגמה לדרך זו. לטענתו של אביזוהר, מקור המפנה, שהביא לשבירת הקרח בין 'אחדות העבודה' לבין 'הפועל הצעיר' — שתי מפלגות הפועלים שהתאחדו בשנת 1930 והקימו את מפא"י — באווירה ששררה בווידה השלישית של ההסתדרות, בשנת 1927. 'למעלה משבועיים נמשכה הוועידה השלישית של ההסתדרות, ותוך כדי מהלכה התרחש בה מעין קתרוזיס, שהביא למפנה' (עמ' 71). קתרוזיס זה נבע מאווירת הוועידה, שאלעזר (לאסיה) גלילי, 'שנודע בצלילות זכרונו ודקות אבחנתו', תיארה כ'אווירה מגורה מאוד' (שם). קתרוזיס זה הביא לכך שהוועידה הצליחה לעבד, על דעת שתי המפלגות, מצע להסתדרות. עם נעילת הוועידה, באשמורת השלישית, פתחו ציריה בריקוד הורה נלהב ומתמשך.

שיאה של אותה אווירה אקסטטית היה כאשר יוסף שפרינצק, מנהיגה הלא-מוכתר של 'הפועל הצעיר', קרא לנוכחים ללכת לביתו של בן-גוריון, שהיה מרותק למיטת חוליו, כדי לבשר לו על המצע המשותף. כך, בשש בבוקר, הגיעו מאות הצירים לבית בן-גוריון ברחוב פינסקר, והוציאוהו אל הגוזזטה כשהוא לבוש חלוק. אביזוהר מסכם סיפור זה במלים: 'אם אמנם נצנצו דמעות בעיני בן גוריון, כזכור לגלילי, או שכך נראה היה לנאספים הנרגשים, מכל מקום האפיזודה לימדה "על תחושת שפרינצק מה המצב, ואיך נחוץ היה לכא ביחד" (שם). ניתן להסיק מקטע זה שהמחבר מודע לכך שמעבר לגורמים הגלויים, שבחשיבותם לא ניתן כלל להטיל ספק, קיים פן נוסף, קשה לפענח אך מרכזי להבנת מלוא מורכבות התמונה. הנסיון המתמיד של אביזוהר להכליל פן זה כפסיפס הגורמים, אותם הוא מתאר ואליהם הוא מתייחס, הוא שהופך ספר זה לספר מרתק, שאינו נרתע מהתמודדות גם עם רבדים עמומים קסומים וכמוסים.

את הפרגמטיזם של מפא"י כהמרת חיי עולם בחיי שעה, ואת עצמו כאחרון הנאמנים לחיי העולם.

ניתן לראות אפוא ב'קיבוץ המאוחד' את חציו השני של 'הראי הסדוק'. הוא נעדר כמעט לחלוטין את הראייה הכללית של מפא"י — ראייה שהיתה תמיד לא-אישית ולעתים גם צינית — שבזכותה תפסה את עמדת המנהיגות. מצד אחר, בכוחו היה להלהיב ולסחוף ציבור גדול של אנשים ולהפוך לשליח בה"א הידיעה של התנועה הציונית, של היישוב, בעצם של הנהגת מפא"י. ההבדל ביניהם היה במידה רבה בבואה של ההבדלים בין בן-גוריון, הפרגמטיסט מרחיק הראות והתכסיסן הערמומי והציני, לבין טבנקין, 'הרבי' הכריזמטי, שראה עצמו כמייצג הכלליות, ובפועל היה מנהיגה של כת. אביזוהר מנסה לחשוף ולתאר את קווי המיתאר הפנימיים של הקבוצות השונות שהרכיבו את מפא"י, ומצליח להוכיח כי יסוד פילוגה של המפלגה לא רק באירועים היסטוריים מסוימים, אלא גם במבני אישיות שונים. הדרך שבה הגיבו שני האישים על האירועים השונים היא שהפכה את הקיטוב במפלגה — ואחר-כך את פילוגה — לבלתי-נמנעים.

כוחו וסוד קסמו של הספר, מבחינתי, בנסיון של המחבר להשיב על השאלות שהוא מציג תוך מאמץ מתמיד לפרוץ את מחסום התחום הנראה לעין. הוא אינו מסתפק בשרטוט תמונה תוך הסתמכות על פרוטוקולים, התכתבויות, יומנים ואיגרות, אלא משתדל לחשוף את עולמה הפנימי של המפלגה ואת עולמם הפנימי של מנהיגיה אך גם של חברים מן השורה. הוא אינו מסתפק אפוא בשחזור מהלכים ובניתוח גורמים אלא מנסה לחדור אל עולם הדברים הסמויים מן העין. עולם זה, המרתק והחמקמק, הוא שמעניק לכתובה ההיסטורית את המימד השלישי שלה, מימד העומק.